

TUNTUTAN KESULTANAN SULU TERHADAP SABAH: SOROTAN DARI PERSPEKTIF SEJARAH DAN PERUNDANGAN

(The Claim Over Sabah by the Sultanate of Sulu: A Revision from Historical and Legal Perspectives)

Hamdan Aziz

hamdan.aziz@umt.edu.my

Syahrin Said

syahrin@umt.edu.my

Jabatan Kenegaraan dan Peradaban,
Pusat Pendidikan Asas dan Liberal,
Universiti Malaysia Terengganu.

Abstrak

Makalah ini membincangkan isu tuntutan waris Kesultanan Sulu (Filipina) terhadap Sabah menurut perspektif sejarah dan perundangan. Tuntutan tersebut ditimbulkan semula apabila berlakunya peristiwa Lahad Datu yang dicituskan oleh pasukan Tentera Diraja Sulu yang ingin menuntut semula Sabah (Borneo Utara) pada pertengahan Februari 2013. Persoalan asas yang menjadi pertikaian, adakah Sabah dipajak oleh Kesultanan Sulu kepada Syarikat Berpiagam Borneo Utara British (SBBUB) ataupun diserahkan secara berkekalan. Pertikaian timbul apabila Overbeck pada tahun 1878 menandatangani perjanjian dengan Sultan Sulu untuk menduduki Sabah dengan bayaran tahunan sebanyak 5000 dolar setahun. Berdasarkan elemen keberkesanan yang diambil kira oleh Mahkamah Keadilan Antarabangsa dalam kes tuntutan bertindih Pulau Sipadan-Ligitan yang memberikan kemenangan kepada Malaysia berbanding dengan Indonesia, Sabah merupakan milik Malaysia. Beberapa pernyataan daripada protokol, perjanjian, pengisytiharan dan perlembagaan mengesahkan bahawa Sabah dipajak secara berkekalan.

Kata kunci: tuntutan wilayah, Sabah, Sulu, pertikaian, pajakan selama-lamanya

Abstract

This paper aims to discuss the debate regarding the demands of the heirs of the Sultanate of Sulu (Philippines) on Sabah from historical and legal perspectives. These have recently resurfaced due to the Lahad Datu incident triggered by the Royal Army of Sulu, who attempted to reclaim Sabah (North Borneo) in mid-February 2013. The fundamental question in dispute is whether was Sabah leased by the Sultanate of Sulu to the British North Borneo Chartered Company, or leased to it in perpetuity. The dispute dates back to 1878, when Overbeck entered into an agreement with Sultan of Sulu to occupy Sabah with an annual payment of \$5000 per year. Based on the elements of effectiveness that have been taken into account by the International Court of Justice in the case of overlapping claims on Pulau Sipadan-Ligitan, which awarded it to Malaysia and not Indonesia, Sabah belongs to Malaysia. Several statements from protocols, agreements, declarations and the constitution confirm that Sabah was leased in perpetuity.

Keywords: territorial claims, Sabah, Sulu, disputes, lease in perpetuity

PENDAHULUAN

Sewaktu Suruhanjaya Cobbold yang dilantik oleh Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) menjalankan pungutan suara untuk meninjau pandangan penduduk Sabah sama ada bersetuju atau sebaliknya untuk membentuk gagasan Malaysia, penduduk Sabah secara majoriti bersetuju untuk merdeka melalui Malaysia (*Cobbold Commission Report*, 21 Julai 1962:1). Bahkan perbahasan Parlimen Tanah Melayu sepanjang tempoh 13 hingga 20 Ogos 1963 membahaskan secara panjang lebar masa depan Sabah, Sarawak dan Singapura yang membentuk Malaysia (*Official Report, Parliamentary Debates Dewan Ra'ayat*, 20 Ogos 1963:1335).

Berhubung dengan isu tuntutan waris Kesultanan Sulu terhadap Sabah, beberapa sarjana merumuskan bahawa Sabah sememangnya hak mutlak Malaysia. Antara sarjana tersebut termasuklah Treacher (1891), Gudgeon (1913), Tregonning (1956, 1970), Mohd Ariff (1988), Nik Anuar (2001) dan Mat Zin (2014). Adakah Sabah dipajak atau diserahkan kepada SBBUB? Sekiranya dipajak, Sabah tetap menjadi hak milik Malaysia kerana pajakan tersebut adalah untuk selama-lamanya (*lease in perpetuity*).

Pada 20 Januari 1962, akhbar Manila, *Philippine Free Press* melaporkan tajuk berita yang penuh provokatif di muka hadapan, iaitu *North Borneo is ours!* (Tregonning, K. G.: 1970:161). Beberapa bulan kemudian, iaitu pada 22 Jun 1962, Presiden Macapagal mengemukakan secara memo pengingatan (*aide memoire*) untuk menuntut Sabah dengan dakwaan Sabah sebahagian daripada wilayah Filipina.

Pada 18 September 1968, Presiden Ferdinand Marcos menandatangani Bill 954, Dewan Senat Filipina untuk menunjukkan kesungguhan dan keprihatinan kerajaan terhadap tuntutan waris Kesultanan Sulu dan penduduk selatan Filipina. Keadaan ini menunjukkan bahawa Marcos berusaha meraih populariti politiknya. Bill 954 yang dikemukakannya menyatakan bahawa “Republik Filipina dengan ini menuntut hak kekuasaan dan kedaulatan terhadap Sabah” (Tregonning, 1970:161).

Kenyataan Marcos tentunya mendapat reaksi serta-merta daripada banyak pihak, terutama Malaysia. Kuasa kolonial yang pernah menduduki wilayah Sabah, iaitu Britain turut terheret dalam kancah perdebatan. Kerajaan British dalam reaksi konsisten semenjak awal menegaskan bahawa Sabah milik Malaysia yang sah. Bahkan British berpendapat bahawa pemilikan terhadap Sabah bersifat serahan dan bukannya pajakan (Nik Anuar, 2001:23).

Penduduk Malaysia yang mendapat perkhabaran tuntutan waris Kesultanan Sulu segera mengadakan perhimpunan bagi membantah kenyataan rasmi pemimpin Filipina. Bagi menunjukkan solidariti penduduk Malaysia, di Negeri Sembilan, ketua-ketua jabatan kerajaan, kakitangan kerajaan, serta belia Tamil mengadakan perhimpunan pada 29 September 1968 bagi membantah kenyataan Marcos berhubung dengan hasratnya menjadikan Sabah sebahagian daripada wilayahnya (Fail Arkib Negara Malaysia - SUK N. S. Bil. 3674). Pemimpin Malaysia melihat kenyataan Marcos seolah-olah cuba menafikan keputusan yang dibuat oleh badan tertinggi dunia, iaitu Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) melalui Suruhanjaya Cobbold tentang persetujuan penduduk Sabah menyertai Malaysia.

Pada peringkat serantau, tuntutan Filipina mewujudkan suasana yang tidak harmoni dalam kalangan penduduk. Tuntutan tersebut bertentangan dengan semangat Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), iaitu berusaha mengadakan kerjasama sosioekonomi antara negara anggota tanpa melibatkan aspek ketenteraan. Perbincangan dua hala diadakan pada 15–20 Julai 1968 di Bangkok bagi mencari jalan penyelesaian, namun tidak mencapai persetujuan (Fail Arkib Negara Malaysia 2012/0009223).

SOROTAN PERKEMBANGAN POLITIK BRUNEI-BORNEO-SULU PADA ABAD KE-17 HINGGA ABAD KE-18 MASIHI

Sistem pembesar tempatan telah diamalkan sekian lama dalam tamadun alam Melayu, termasuk Kepulauan Borneo. Golongan bangsawan dari Brunei diberikan hak memungut cukai tanah dan hasil pertanian di persisiran pantai barat dan timur Sabah. Sistem ini lama-kelamaan telah mencabar kuasa sultan. Pembesar tempatan kemudiannya menegakkan kekuasaan melalui undang-undang tanpa menghiraukan kuasa pusat di Brunei atau Sulu. Kebanyakan pembesar mempunyai pertalian darah dengan Kesultanan Sulu dan berketurunan Arab Sharif. Antara pembesar tersebut termasuklah Sharif Usman yang menguasai Teluk Marudu pada sekitar tahun 1830–1840 (Muhidin, 1990:2).

Kesultanan Sulu berkuasa di Sabah bermula pada sekitar tahun 1662 apabila berlaku perebutan kuasa antara Sultan Mohammad Ali dengan Bendahara Abdul Mu'min di Brunei. Sultan Mohammad Ali terpaksa meminta pertolongan daripada Sultan Sulu untuk menghapuskan pemberontak yang ingin menggulingkan kuasa. Sebagai ganjarannya, Sultan Brunei memberikan separuh daripada negeri Sabah, terutamanya kawasan pantai timur Sabah kepada Sultan Sulu.

Kuasa British bertapak di Sabah seawal tahun 1760-an apabila Alexander Dalrymple membuat perjanjian dengan Sulu untuk membuka pangkalan Syarikat Hindia-Timur British di Pulau Balambangan yang terletak kira-kira 20 batu dari utara Kudat. Kemudiannya, Dalrymple menukar nama Pulau Balambangan kepada Felecia. Pertapakan syarikat British di pulau tersebut tidak lama apabila ditinggalkan pada tahun 1805 (Jesoy, 1803:397).

Pertapakan British di Borneo diteruskan apabila James Brooke dapat menjajah Sarawak secara serahan yang berkekalan pada tahun 1841 daripada Sultan Brunei, serta mendapat kedaulatan terhadap sungai yang sebelum ini ditadbir oleh pembesar dari Brunei. Bagi memperluas kawasan, Brooke secara persendirian berusaha memperluas daerah kekuasaan dengan mengadakan perjanjian dengan Sultan Brunei berhubung dengan Pulau Labuan pada tahun 1846 (Barring-Gould, S. dan Bampylde, C. A., 2007:137; Runciman, 2007:228).

Sebelum itu, Claude Lee Moses dan Johannes telah pun berada di Sabah bagi mengusahakan perlombongan antimoni di sekitar Kimanis, Papar dan Bongawan. Moses merasakan idea Brooke di Sarawak boleh dilaksanakan di seluruh kawasan utara Borneo (Sabah). Pada tahun 1865, beliau ke Brunei bagi memohon konsesi selama 10 tahun daripada Sultan Brunei.

Oleh sebab Moses tidak mempunyai modal yang mencukupi untuk melaksanakan impiannya, beliau menjual pajakan sungai kepada peniaga daripada Amerika

Syarikat, iaitu Joseph W. Torrey, Thomas B. Harris dan Wo Hang di Hong Kong. Torrey dan Harris kemudiannya membuat pembayaran ganti rugi kepada Moses pada Oktober 1865, serta menjual pajakan sungai kepada Syarikat Perdagangan Amerika Borneo (The American Trading Company of Borneo) (Tregonning, K. G., 2007: 8). Antara aktiviti syarikat tersebut termasuklah “*engage in the ceded land in Borneo were to collect gums, medicines, general produce and work pearl fisheries*” (Cecilia, 1982:19).

Torrey dan Harris yang mendapat hak daripada Sultan Brunei masih tidak berpuas hati kerana pajakan hanya melibatkan tempoh masa 10 tahun. Untuk menjalankan kerja, beliau menggerakkan tenaga kerja dalam kawasan Sungai Kimanis dengan kapasiti 60 orang Cina dan 12 orang dari Amerika Syarikat. Projek ini akhirnya terbengkalai pada tahun 1866. Keadaan ini memaksa Torrey menjual kepentingannya kepada Baron von Overbeck yang berketurunan Austria di Hong Kong.

Pada Januari 1875, Overbeck membayar kepentingan Torrey dengan harga 15 000 dolar. Oleh sebab tempoh pajakan telah tamat, Overbeck terpaksa mengadap Sultan Brunei sekali lagi bagi memperbaharu pajakan. Sultan Brunei yang masih belum mendapat bayaran daripada Moses dan Torrey menolak untuk mengadakan perjanjian dengan Overbeck, kecuali bayaran sepenuhnya dilakukan terlebih dahulu. Selain itu, Overbeck juga menghadapi masalah dengan pewaris takhta di Brunei (Tregonning, 2007:12).

Overbeck yang kekurangan dana kembali ke Jerman pada tahun 1876 dan menemui Bismarck untuk mendapatkan modal. Bukan sahaja Bismarck tidak menunjukkan minat, malahan tiada seorang pun yang dihubungi berminat atas cadangan Overbeck. Overbeck kemudiannya menghubungi pemodal di Hong Kong dan merayu kepada firma London Trading Firm of Dent Brothers di Hong Kong yang dimiliki oleh Alferd Dent Brothers bagi memohon bantuan. Dent dan adiknya bersetuju membayar 10 000 paun dengan syarat diserahkan kepadanya untuk diusahakan. Overbeck kembali ke Brunei bagi mendapatkan pengesahan daripada Sultan Brunei. Tindakan Overbeck ini mendapat sokongan daripada Gabenor Koloni British di Labuan, iaitu W. H. Treacher (Tregonning, 2007:12).

Pada 29 Disember 1877, Sultan Brunei, iaitu Sultan Abdul Mu‘min ibni al-Marhum Maulana Abdul Wahab dan Pengiran Temenggong menyerahkan kuasa kepada pihak SBBUB bermula dari Teluk Gaya di pantai barat Sabah hingga Sungai Sibuku (Kalimantan Utara) sejauh 28 000 batu persegi dengan bayaran pajakan tahunan sebanyak 15 000 dolar (Fail Arkib Negara Malaysia - C. O. 874/4). Sultan menyerahkan semua wilayah Paitan, Sugut, Bangaya, Labuk, Sandakan, Kinabatangan, Mumiang, dan semua wilayah sejauh Sungai Sibuku dan semua pulau dalam tempoh tiga liga pantai kepada Gustavus Baron de Overbeck dan Alfred Dent

Esquire. Berdasarkan perjanjian, sultan mempunyai hak untuk meneruskan kawalan menguasai kerajaan, jika wilayah yang dinyatakan tidak dibayar pampasan tahunan selama tiga tahun berturut-turut (Tregonning, 2007:12).

PERJANJIAN SULU-OVERBECK 1878

Menyedari kawasan yang dipajak bukan milik Brunei sepenuhnya, Overbeck bersama-sama Treacher dan Dent ke Sulu bagi mengikat perjanjian. Mereka dinasihati bertemu dengan Sultan Sulu bagi mempelbagaikan dokumen dan mengesahkan pemilikan terhadap Sabah. Di Sulu, mereka singgah di Maimbong untuk menemui sultan dan pada masa yang sama menghadapi tekanan Sepanyol yang menduduki kepulauan Filipina sejak abad ke-16 Masihi. Sementara itu, kebanyakan penduduk masih utuh dengan pegangan Islam. Terdapat usaha pihak kolonial Sepanyol untuk mendapatkan Pulau Zamboanga tetapi tidak berjaya apabila Sulu menjadikan pulau tersebut sebagai pusat pertahanan daripada Kristian.

Pada tahun 1873, kerajaan Sepanyol pernah mengadakan kempen bagi menyekat pengaruh Sulu daripada merebak ke utara. Pada tahun 1876, Sepanyol menyerang Jolo, iaitu kota Kesultanan Sulu. Ketika peperangan berlaku, rombongan Overbeck sampai di Sulu. Pihak Sulu yang masih menghadapi tekanan Sepanyol bercadang melepaskan Sabah kepada pihak SBBUB.

Pada 22 Januari 1878, Overbeck menandatangani perjanjian dengan Kesultanan Sulu terhadap Sabah dengan bayaran tahunan sebanyak 5000 dolar¹. Ramai sejarawan berpendapat bentuk perjanjian tersebut adalah dalam bentuk pajakan secara berkekalan atau untuk selama-lamanya, lebih-lebih lagi apabila Overbeck mempunyai hak secara *supreme and independent* (Tregonning, 2007:19).

Sultan Sulu mencatatkan bahawa kawasan serahan meliputi Sungai Pandasan sehingga Sungai Balik Papan (Indonesia/Belanda). Walau bagaimanapun, Overbeck tidak mahu bermusuh dengan Belanda. Beliau bersetuju bahawa kawasan serahan hanya meliputi setakat Sungai Sibuku. Treacher telah menjadi saksi perjanjian tersebut. Surat yang boleh didapati di Public Record Office di London menegaskan:

Bahawa adalah kita Seri Paduka Maulana al-Sultan Muhammad Jamalul A'zam Ibni Seri Paduka al-Marhum al-Sultan Muhammad Fadhlun sultan dalam negeri Suluk serta sekalian daerah takluknya kerana diri kita sendiri dan kerana waris-warisnya dan pengganti kita serta dengan keredhaan sekalian datuk-datuk sudah bermuafakat sudah kuredhai pajakan dengan keredhaan dan kesukaan kita sendiri kepada tuan Gustavus Baron von Overbeck yang tinggal dalam negeri Hong

Kong dan kepada Alferld Dent Esquire yang tinggal dalam negeri London yang menjadi wakil kompeni Inggeris bersama-sama serta warisnya dan kongsinya dan pengganti dan walinya sampai selama-lamanya sekalian perintah dan kuasa yang kita punya atas sekalian jajahan dan tanah-tanah yang takluk kepada kita di tanah besar Pulau Borneo dari Sungai Pandasan di sebelah barat sampai sepanjang semua tanah-tanah di pantai sebelah timur sejauh Sungai Sibuku di sebelah selatan yang termasuk sekalian di jajahan di pantai Sungai Pandasan di pesisir Paitan dan Sugut dan Bonggaya dan Labuk dan Sandakan dan Kinabatangan dan Mumiang serta sekalian lain-lain jajahan dan di sebelah selatan itu di pantai Teluk Darvel sampai Sungai Sibuku bersama-sama sekalian pulau yang termasuk dalamnya itu sejauh sembilan mil dari tepi laut. Adapun sebab dianugerahkan pajakan ini maka tuan Gustavus Baron von Overbeck dan Alferd Dent Esquire yang tersebut itu berjanji membayar kepada Seri Paduka Maulana al-Sultan Muhammad Jamalul A'dzam dan kepada waris-waris dan kepada penggantinya akan jadi pembayaran lima ribu ringgit pada satu tahun akan dibayar pada tiap-tiap tahun.

Adapun jajahan yang termasuk ini daripada hari ini sudah dipajakkan kepada tuan Gustavus Baron von Overbeck dan kepada Alferd Dent yang tersebut itu bersama-sama kepada warisnya dan kongsinya dan kepada penggantinya atau kepada walinya sampai seberapa lama yang dianya suka mahu pakai itu tetapi tiada adalah boleh sekali-sekali kuasa dan perintah yang daku redhai dalam pajakan ini diberi atau ditukarkan kepada lain bangsa atau kompeni daripada bangsa asing kalau tiada dengan keredaan perintah bawah duli Queen terlebih dahulu. Sebagai lagi jikalau ada berbangkit kemudian hari apa-apa perbantahan atau perselisihan antara kita dan waris-waris dan pengganti-pengganti kita dengan Baron von Overbeck atau kompeni lain maka kami antara kedua pihak akan menyerahkan perkara ini kepada ikhtiar atau fikiran ke bawah duli Queen punya Konsul Jeneral dalam negeri Borneo dan lagi jikalau kita Seri Paduka Maulana al-Sultan Muhammad Jamaulu A'dzam dan waris-waris dan pengganti kita ada mendapat apa-apa kemudian hari maka tuan Baron von Overbeck dan kompeni berjanji akan menolong memberi nasihat dan ajaran kepada kita. Termaktub surat perjanjian ini dalam negeri Suluk di istana Sultan Muhammad Jamalul A'dzam kepada 17 hari bulan Muharram 1295 Hijrah bersamaan, iaitu 22 hari bulan Januari 1878. Disaksikan W. H. Treacher

(Nik Anuar, 2001:66-67; Tregonning, 1970:165).

Selepas perjanjian, Overbeck memperoleh mandat sepenuhnya daripada dua penguasa, iaitu Brunei dan Sulu untuk mentadbir Sabah. Umumnya, kawasan yang diserahkan oleh Sultan Sulu kepada pihak SBBUB meliputi kawasan dari Sungai Pandasan di pantai barat utara Sabah sehingga ke Sungai Sibuku. Bagi melicinkan pentadbiran, Overbeck meletakkan William L. Pryer di Sandakan sebagai residen

pertama di pantai timur Sabah, manakala di pantai barat seperti di Tempasuk dan Papar, W. Pretyman dan H. L. Leicester dilantik menjalankan tugas sebagai residen (Tregonning, 2007:23).

Pada tahun 1880, Overbeck bertindak menjual semua haknya kepada Alfred dan Edward Dent setelah merasakan beliau tidak mempunyai keupayaan dari segi modal. Dent kemudiannya menubuhkan Persatuan Sementara Borneo Utara British Berhad bagi menjalankan kegiatan perniagaan. Beberapa saham syarikat dijual kepada rakyat British bagi menambahkan modal perniagaan. Bagi memperkukuh dan memajukan perniagaan, Dent berusaha mendapatkan Piagam Diraja British dan akhirnya berjaya apabila Kerajaan British menganugerahkan piagam kepada Persatuan Sementara Borneo Utara British Berhad pada November 1881.

Pada tahun 1882, syarikat ditubuhkan dengan nama Syarikat Berpiagam Borneo Utara British (SBBUB). Melalui piagam, SBBUB mempunyai kuasa mentadbir Sabah. Sir Rutherford Alcock menjadi presiden pertama, manakala Alfred Dent dilantik sebagai pengarah urusan. Jumlah penduduk di sebelah pantai timur Sabah tidak ramai kerana kawasannya berpaya dan dipenuhi hutan. Terdapat kampung nelayan di Brunei, Suluk dan lain-lain (Tregonning, 2007:29).

Pada tahun 1881, Dent yang mendapat bantuan kewangan apabila kerajaan Britain mengeluarkan Piagam Diraja British di bawah SBBUB dan kemudiannya hampir berperang dengan Brooke di Sarawak berhubung dengan batas sempadan antara Sarawak dengan Borneo Utara. Keadaan ini menyebabkan Kerajaan British bertindak mengadakan perjanjian persefahaman dengan Sarawak, Brunei dan Borneo Utara, terutama yang melibatkan batas sempadan.

Pada tahun 1819, latitud 4' digunakan sebagai sempadan. Pada tahun 1915, persempadanan antara Britain dengan Belanda disempurnakan. Perjanjian ini juga tidak boleh dicabar oleh mana-mana pihak, termasuk pihak luar kerana dibuat mengikut undang-undang antarabangsa sehingga tahun 1945. Perjanjian ini memberikan kuasa kepada Kerajaan British untuk mengadakan hubungan luar, manakala pemerintahan dalaman diberikan kepada mereka yang berkepentingan, iaitu Brooke dan SBBUB. Bagi menghadapi ancaman lanun, muara sungai Sandakan dan Teluk Darvel dikendalikan oleh Pryer, serta mendapat bantuan daripada British. Keadaan yang sama juga berlaku dalam kawasan Tawau (Tregonning, 2007:20).

KESULTANAN SULU KINI

Kesultanan Sulu mengamalkan sistem monarki tradisional orang Tausug Islam yang meliputi wilayah Basilan, Palawan, Sulu dan Tawi-Tawi di Filipina (Wilayah

Autonomi Islam Mindanao (The Autonomous Region in Muslim Mindanao (ARMM)) dan bahagian timur Sabah). Kesultanan Sulu diasaskan pada tahun 1457 oleh ulama Sharif Abu Bakar yang menyandang gelaran Sultan Shariful Hashim selepas mengahwini puteri tempatan. Pada tahun 1675, setelah Sulu berjaya menyelesaikan kemelut perang saudara yang berlaku di Brunei, Borneo Utara (pantai timur Sabah) diserahkan kepada Kesultanan Sulu. Kesultanan Sulu yang diiktiraf oleh Kerajaan Filipina merupakan leluhur Sultan Jamalul Kiram III.

Pada tahun 1983, Sultan Punjungan Kiram, anak sulung Raja Muda Jamalul Kiram III ditabalkan sebagai Sultan Sulu. Namun, disebabkan menetap di Manila dan enggan menetap di Jolo, maka adiknya, Raja Muda Esmail Kiram II dilantik sebagai sultan pada tahun 2001. Sultan Esmail Kiram II pernah mengancam untuk melancarkan “perang jihad” terhadap Malaysia pada tahun 1993 dan 2001, jika Sabah tidak diserahkan. Beliau juga menuntut supaya kerajaan membayar ganti rugi sebanyak USD 10 bilion kepadanya secara *a lump sum settlement* (ANM 2011/0009857).

SABAH BUKAN LAGI MILIK FILIPINA

Pada tahun 1915, persepadan baru antara Britain dengan Belanda berjaya disempurnakan. Perjanjian ini mengesahkan Sungai Sibuku berada di bawah kekuasaan Belanda (Balik Papan). Setelah menyelidiki nama sungai yang dicatat dalam Perjanjian 1877/1878, perjanjian tersebut menjadi tidak sah dan terbatal apabila lokasi yang dinyatakan tidak lagi sama dengan keadaan sekarang. Walaupun Sungai Pandasan masih terletak di pantai barat Sabah tetapi Sungai Sibuku telah pun berada di dalam kawasan Balik Papan, Kalimantan, Indonesia. Keadaan ini jelas menunjukkan bahawa Sabah tidak boleh dituntut secara keseluruhan hanya berdasarkan nama Sungai Pandasan. Hal ini dikatakan demikian kerana di Sabah terdapat beberapa buah sungai di bawah kekuasaan Brunei seperti Sungai Pengalat, Tempasuk, Putatan, Papar, Klias, Kawang, Padas Damit, Inanam, Mengkabong, Menggatal, Api-Api, Sembulan, Natas Tambalang, Kinarut dan Membakut (Tregonning, 1970:165).

Ketika perjanjian sempadan dilaksanakan, Sepanyol selaku pemerintah Filipina tidak membuat sebarang bantahan. Bahkan sepanjang tempoh tahun 1851–1881, tiada tuntutan daripada Sepanyol terhadap British bahawa Sabah sebahagian daripada wilayah pentadbiran Sulu. Sewaktu berlakunya kecederaan, peniaga Jerman yang berada di lokasi di antara Singapura dengan Sulu, kerajaan Jerman menuntut Sepanyol supaya bertanggungjawab dan bukannya British. Tuntutan Jerman terhadap Sepanyol menggambarkan bahawa pengiktirafan Jerman terhadap pemerintah secara

de jure bukanlah Sulu tetapi Sepanyol. Hal ini membuktikan bahawa kuasa Sepanyol diiktiraf sebagai pemerintah di Filipina, termasuk kawasan Kepulauan Sulu (Fail Arkib Negara Malaysia - 2011/0009857).

Amerika Syarikat mengambil alih pentadbiran Filipina daripada Sepanyol melalui Perjanjian Havana dan Manila 1885 tanpa ada penentangan daripada Filipina atau Sulu. Sementara itu, melalui Perjanjian Paris 1898, Sepanyol menyerahkan wilayah dan sempadannya berpandukan Perjanjian Manila, iaitu sembilan batu jarak di luar pantai timur Sabah. Hal ini bermakna kuasa Sepanyol selaku pemerintah Filipina mengiktiraf kuasa SBBUB yang bertapak di Sabah, serta tidak memasukkan Sabah dalam wilayah Filipina (Nik Anuar, 2001:20-21).

Pihak SBBUB berjaya memujuk Sulu menyerahkan dua buah pulau yang berhampiran dengan Sandakan untuk ditadbir dengan bayaran sebanyak 3200 dolar kepada Sulu tanpa memaklukkannya kepada Amerika Syarikat. Keadaan ini menyebabkan Amerika Syarikat bertegas bahawa pulau tersebut milik mereka, lalu mengambil tindakan ketenteraan dengan mendarat di Sulu dan menaikkan bendera Amerika Syarikat. Melalui Perjanjian 1907, Amerika Syarikat berkuasa terhadap dua buah pulau tersebut dan Konvensyen 1930 mengesahkan bahawa kawasan tersebut menjadi milik mereka. Keadaan ini menggambarkan bahawa kedudukan kuasa Amerika Syarikat berada di luar kawasan negeri Sabah (Nik Anuar, 2001:35).

Kini, Pulau Labuan yang terletak di dalam negeri Sabah tidak layak dituntut oleh Sulu kerana Labuan tidak pernah termasuk dalam mana-mana perjanjian sama ada Brunei-Overbeck atau Sulu-Overbeck. Pulau Labuan diserahkan oleh Sultan Brunei untuk ditadbir oleh Brooke pada tahun 1846. Hal ini bermakna, demografi Sabah pada hari ini tidak sama situasinya dengan Sabah semasa berlangsungnya Perjanjian 1878.

Campur tangan koloni British pada peringkat awalnya bermula di Sabah, iaitu di Pulau Balambangan yang terletak di bahagian utara Kudat. Pulau ini secara sah diserahkan oleh Kesultanan Sulu kepada Dalrymple semenjak abad ke-17 Masihi. Dalam konteks Sabah moden pada hari ini, ketiga-tiga pulau yang berdekatan, iaitu Malawali, Banggi dan Labuan berada di bawah kekuasaan negeri Sabah. Tuntutan British terhadap Sabah adalah tidak logik kerana ketiga-tiga pulau tersebut tidak mempunyai hubungan langsung dengan Kesultanan Sulu berdasarkan perjanjian yang berasingan.

Perjanjian, konvensyen, protokol atau perlembagaan negara sememangnya diakui oleh kebanyakan negara di dunia sebagai suatu ikatan yang sah. Oleh itu, beberapa perjanjian seperti Protokol Madrid 1885 yang diadakan antara Britain, Jerman dengan Sepanyol, Perjanjian Perlindungan Kerajaan British 1888, Treaty of Paris 1898, Washington Treaty of 1900, The Anglo American Treaty of 1930,

The Constitution of the Commonwealth of the Philippines dan The Constitution of Philippines in 1947 mencatatkan dengan jelas mengenai sempadan negara Filipina (Tregonning, 1970:168; Nik Anuar, 2001:115; Penyata Rasmi Perbahasan Parlimen Dewan Rakyat Yang Kedua, 17 Oktober, 1968:1878).

Melalui perjanjian atau konvensyen, tiada satu pun kuasa kolonial di Filipina memasukkan Sabah sebagai wilayahnya. Konvensyen sempadan yang diadakan melalui Konvensyen Manila 1885 mengesahkan bahawa sempadan Filipina ialah sembilan batu dari pantai timur Sabah berdasarkan peraturan antarabangsa yang dimeterai antara Sepanyol dengan Amerika Syarikat. Tambahan pula, *Article 1, The National Territory of Philippine* yang dimasyhurkan pada 11 Mac 1967, langsung tidak menyentuh negeri Sabah sebagai wilayahnya (Tregonning, 1970:168).

Geran pajakan SBBUB dengan Kesultanan Sulu sebenarnya dibatasi oleh Protokol Madrid 1885. Penjajah Sepanyol yang menguasai Sulu menandatangani perjanjian dengan Jerman dan British pada 7 Mac 1885, serta melepaskan tuntutan terhadap kedaulatan Sabah:

Artikel 3; Kerajaan Sepanyol melepaskan kepada Kerajaan British, semua tuntutan kedaulatan ke atas wilayah-wilayah benua Borneo yang dimiliki atau yang telah dimiliki pada masa lampau oleh Sultan Sulu (Jolo), termasuk pulau-pulau Balambangan, Banggi dan Malawali yang berhampiran, dan semua pulau-pulau yang berada di dalam zon tiga liga laut di sepanjang pesisir pantai dan membentuk sebahagian wilayah yang ditadbir oleh Syarikat yang digelar British North Borneo Company.

(Fail Arkib Negara Malaysia - 2011/0009857)

Pihak yang menuntut Sabah sepatutnya datang daripada sebuah kerajaan yang diiktiraf, iaitu Kerajaan Filipina. Namun, dalam isu Sulu–Sabah, tuntutan dibuat oleh pihak yang tidak lagi diiktiraf oleh Kerajaan Filipina. Hal ini berlaku apabila Kerajaan Filipina (Amerika Syarikat) telah menghapuskan penguasaan Kesultanan Sulu apabila Sultan Jamalul Kiram II menandatangani Perjanjian Carpenter pada 22 Mac 1915 untuk menyerahkan segala kuasa politik kepada Amerika Syarikat. Hal ini bermakna, Kesultanan Sulu secara *de jure* telah berakhir dalam kamus politik Filipina (Fail Arkib Negara Malaysia - 2012/0009223).

Kesultanan Sulu yang ditamatkan kuasanya diberikan pencen. Mereka tidak lagi mempunyai kuasa eksekutif tetapi hanya sebagai simbol kepada masyarakat Tasaug atau Suluk yang berada bertebaran di Kepulauan Sulu. Sementara itu, pengisytiharan kemerdekaan Filipina daripada Amerika Syarikat pada 4 Julai 1946, tidak memasukkan Borneo Utara sebagai wilayahnya (Fail Arkib Negara Malaysia - 2011/0009857).

Kerajaan British yang mengambil alih tanggungjawab daripada SBBUB di Sabah dalam tempoh selepas Perang Dunia Kedua, saban tahun mengadakan pembentangan Belanjawan Tahunan. Melalui belanjawan tersebut, British menggunakan terma *cession money* yang bermaksud wang serahan buat selama-lamanya (*secured in perpetuity*) untuk dibayar kepada Kesultanan Sulu.

Ketika PBB menjalankan pungutan suara pembentukan Malaysia di Sabah, majoriti penduduk bersetuju menyertai Malaysia. Setiausaha Agung PBB, U-Thant, melaporkan penduduk Sabah “ingin menamatkan status kebergantungan mereka dan merealisasikan kemerdekaan mereka melalui penyekutuan yang dipilih secara bebas dengan bangsa lain dalam rantau mereka” dan “...suruhanjaya mendapati majoriti menyokong penubuhan Malaysia, serta memilih mengadakan pilihan raya...” (*North Borneo Official Report*, 1962:453).

Dalam kalangan rakyat Sabah pada waktu itu, tiada sekelumit kelompok atau individu dalam kalangan penduduk Sabah yang berjuang bermati-matian untuk menubuhkan kerajaan bersama-sama Kesultanan Sulu atau Kesatuan Filipina. Hal ini menunjukkan betapa jiwa dan raga penduduk Sabah tersemat kukuh untuk menyertai Malaysia.

Tun Datu Mustapha Datu Harun, Bapa Kemerdekaan Sabah yang berbangsa Suluk, tentunya lebih mengetahui kehendak dan aspirasi rakyat Sabah. Oleh sebab itu, Tun Mustapha tetap memberikan komitmen untuk membawa Sabah menyertai Malaysia. Tun Mustapha lebih rela memilih komuniti daripada ras rumpun yang sama, iaitu Melayu-Islam di Semenanjung Tanah Melayu (Hamdan, 2005:62).

Waris Kesultanan Sulu telah pun menerima penyerahan wang. Hal ini bermakna waris Sultan Sulu mengakui Sabah diserahkan dan bukannya dipajak. Dalam penghakiman Mahkamah Jesselton oleh hakim Macaskie, seramai sembilan orang telah diberikan wang serahan. Keputusan Mahkamah Tinggi Borneo pada 19 Disember 1939 telah membahagikan hak pusaka kepada waris Sulu yang diketuai oleh Dayang-Dayang Piandau dan Putli Terahata yang dilihat dari perspektif “serahan adalah pajakan selama-lamanya” (Nik Anuar, 2001:12).

Sewaktu Paduka Mat Salleh berperang menentang penjajahan SBBUB di Sabah (1894– 1900), tiada sebarang usaha dilakukan oleh Kesultanan Sulu untuk membantu Paduka membebaskan Sabah. Sebaliknya, Sulu mengambil sikap berdiam diri. Hal ini menunjukkan bahawa Kesultanan Sulu telah pun mengiktiraf serahan kepada pihak SBBUB berdasarkan Perjanjian 1878 (Hamdan, 2001:21).

Malaysia yang dibentuk sejak tahun 1963 berusaha membangunkan prasarana untuk kemudahan penduduk Sabah. Ketika pembangunan prasarana dijalankan semenjak zaman Perikatan Sabah (USNO-Berjaya-PBS), waris Kesultanan Sulu tidak bersungguh-sungguh menuntut Sabah. Keadaan ini membuktikan pemilikan

dan pentadbiran yang aman damai oleh Kerajaan Malaysia atas prinsip persekutuan yang direstui oleh PBB (Hamdan, 2005:65).

Dasar keberkesanan diambil kira oleh Mahkamah Keadilan Antarabangsa pada Disember 2002 untuk membuat keputusan berhubung dengan tuntutan bertindih terhadap Pulau Sipadan-Ligitan di Sabah antara Malaysia dengan Indonesia. Keputusan yang berpihak kepada Malaysia secara agregat 16-1, jelas menggambarkan dua buah pulau tersebut, iaitu Sipadan dan Ligitan ialah milik Malaysia. Keputusan Mahkamah Keadilan Antarabangsa juga memberikan justifikasi bahawa Sabah sekali gus berada dalam lingkungan wilayah Malaysia (<http://www.icj-cij.org>).

Sekiranya Kesultanan Sulu berkehendak menuntut Sabah, mereka juga perlu menuntut pusat pentadbiran mereka di Jolo, selain wilayah Palawan, Semenanjung Zamboanga, Basilan dan Tawi-Tawi yang berada di dalam lingkungan Persekutuan Filipina. Mereka juga perlu menuntut kawasan Sibuku yang berada di dalam wilayah Indonesia.

Pihak SBBUB memerintah Sabah sejak tahun 1878 hingga tahun 1942. Tentera Jepun hanya menduduki Sabah selama tiga tahun, iaitu bermula pada 1 Januari 1942 hingga tahun 1945 apabila ditewaskan oleh askar daripada 9th Division Australian Imperial Forces (A.I.F) yang menduduki Sabah. Selepas Perang Dunia Kedua, Borneo Utara (Sabah) ditadbir oleh Pentadbiran Tentera British sehingga 15 Julai 1946. Kerajaan British telah mentadbir Sabah sehinggalah Sabah merdeka dan membentuk Malaysia pada 16 September 1963. Rentetan sejarah pemerintahan kuasa asing di Sabah memperlihatkan betapa Kesultanan Sulu tidak berminat untuk menuntut Sabah.

Filipina yang terpengaruh dengan tuntutan Sulu memutuskan hubungan diplomatik dengan Malaysia. Hubungan diplomatik antara kedua-dua negara disambung semula pada tahun 1989 setelah melihat kepentingan serantau. Peranan Malaysia menggerakkan kerjasama di bawah program BIMP-EAGA (Brunei Darussalam-Indonesia-Malaysia-The Philippines-East ASEAN Growth Area) memperkukuh peranan Malaysia untuk membantu penduduk selatan Filipina (Mohd. Yusof dan Mohd. Shukri, 2002:40).

Jose Rizal, seorang nasionalis Filipina menulis surat kepada Syarikat Borneo Utara British untuk mendapatkan kebenaran menetap di Sabah kerana berhasrat meninggalkan Filipina kerana sering ditekan oleh penjajah Sepanyol. Permohonan dibuat oleh Rizal kerana tidak pasti dengan kedudukan Sabah sama ada di bawah pengaruh Sepanyol (Filipina) atau British (SBBUB). Walau bagaimanapun, pihak British tidak mengiktiraf kehadiran Rizal kerana menganggap Sabah berada di luar lingkaran Filipina dan di bawah pengaruh Sepanyol. Jelasnya, Britain mempunyai hak milik “yang lebih baik” berbanding dengan Sulu (Filipina) terhadap Sabah.

Peristiwa pembunuhan beramai-ramai penduduk Islam dari Kepulauan Sulu dalam Peristiwa Jabidah (18 Mac 1968) menjadi bukti bahawa tuntutan mereka terhadap Sabah adalah sia-sia. Seramai 27 orang Islam Moro yang direkrut secara tentera dibunuh di Pulau Corregidor di Luzon oleh pasukan rahsia semasa pentadbiran Ferdinand Edralin Marcos. Misi sebenar mereka adalah untuk melawan sesama Muslim–Tausug yang menetap di Sabah (Bob East, 2005:6)

Penduduk Sabah sehingga tahun 2015 berjumlah 3.5 juta orang (<http://pmr.penerangan.gov.my>). Penduduk Sabah yang berasal dari Kepulauan Sulu sudah pun selesa berada di Sabah (Malaysia). Mereka tentunya sama sekali tidak bersetuju Sabah menganggotai Filipina (Sulu). Amat mustahil penduduk Sabah meninggalkan Malaysia untuk bersama-sama Kesultanan Sulu yang belum tentu nasibnya (*Utusan Malaysia Online*).

KESIMPULAN

Tindakan Tentera Diraja Sulu mendarat di Tanduo, Lahad Datu, Sabah pada 14 Februari 2013 dengan hasrat menuntut kembali wilayah yang “disewakan” merupakan suatu kekeliruan yang nyata. Hal ini dikatakan demikian kerana sebarang tindakan menuntut wilayah mestilah berdasarkan prinsip antara negara seperti menggunakan saluran diplomatik antara Filipina dengan Malaysia. Peristiwa ini sedikit sebanyak menggerakkan solidariti rakyat Malaysia untuk bersama-sama mempertahankan kedaulatan negara daripada ancaman asing. Sudah sampai masanya kerajaan menghentikan pembayaran sewa tahunan dan menjelaskan kepada rakyat Malaysia rasionalnya pembayaran sewa tahunan tersebut kepada Sultan Sulu. Selagi Malaysia tidak menghentikan pembayaran, selagi itulah tuntutan Sulu berlaku. Perjumpaan yang berlangsung di Bangkok pada Julai 1968 antara Malaysia dengan Filipina menegaskan bahawa Malaysia tetap mempertahankan Sabah sebagai wilayahnya yang sah. Malaysia tidak seharusnya melepaskan begitu sahaja Sabah seperti terlepasnya Pulau Batu Putih (Pedra Branca) kepada Singapura. Tindakan mereka tidak boleh diperkecil kerana sejarah membuktikan Malaysia pernah kehilangan Pulau Batu Putih dan tidak mahu berlaku pula kepada Sabah. Oleh itu, rakyat Malaysia perlu bersatu untuk menghadapi tuntutan daripada Kesultanan Sulu dan Filipina yang berhasrat membawa kes ini ke Mahkamah Keadilan Antarabangsa. Walau apa-apa pun tindakan yang dilakukan oleh Kesultanan Sulu, Sabah merupakan hak mutlak Malaysia kerana berstatus pajakan selama-lamanya.

NOTA

- 1 Menurut penulis (berdasarkan Tregonning, 2007:19), jumlah bayaran tahunan yang perlu dibayar oleh Overbeck kepada Kesultanan Sulu dalam Perjanjian Sulu-Overbeck 1878 adalah sebanyak 5000 dolar meskipun surat yang terdapat di Public Record Office mencatatkan RM5000 setahun.

RUJUKAN

- Barring-Gould, S. dan Bampylde, C. A., 2007. *A History of Sarawak: Under Its Two White Rajahs 1839–1908*. Kuala Lumpur: Synergy Media.
- Bob East, 2005. “The Bangsa Moro: Fighting for Freedom During the War on Terror: The Muslim Independence Movement of the Southern Philippines”. Kertas kerja The 21st Century Conference Centre for Social Change Research. Queensland University of Technology, 28 Oktober 2005.
- Cecilia Leong, 1982. *Sabah: The First 100 Years*. Kuala Lumpur: Nan Yang Muda Sdn. Bhd.
- Hamdan Aziz, 2005. “Parti USNO dan BERJAYA di Sabah, 1961–1994”. Tesis Sarjana. Sekolah Sains Sosial, Universiti Malaysia Sabah.
- <http://www.icj-cij.org/presscom/index.php?pr=343&pt=1&p1=6&p2=1> (Capaian pada 20 Jun 2013).
- http://ww1.utusan.com.my/utusan/Rencana/20130310/re_03/Suluk-Sabah-bukan-Sulu (Capaian pada 21 Jun 2013).
- <http://pmr.penerangan.gov.my/index.php/info-terkini/19463-unjuran-populasi-penduduk-2015.html> (Capaian pada 1 Feb 2016).
- International Court of Justice (ICJ), 17 Disember 2002. “Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia) the court finds that sovereignty over the islands of Ligitan and Sipadan belongs to Malaysia”, <http://www.un.org/press/en/2002/ICJ605.doc.htm> (Capaian pada 1 Julai 2013) dan <http://www.icj-cij.org/docket/files/102/7714.pdf> (Capaian pada 1 Julai 2013).
- Jesoy, J. “An Account of Borneo” dlm. *The Scots Magazine*, hlm. 397–400, Januari 1803.
- Kerajaan Negeri Sabah, 12 September 1962. “North Borneo Official Report”. Kertas No. 43. First Meeting of the Twelfth Session of the Legislative Council. Jesselton, Sabah.
- Malaysia. Parlimen Malaysia, 17 Oktober 1968. “Philippines’ Claim to Sabah—Declaration of Philippines Legislation Annexing Sabah as Null and Void” [Ruangan 2577] dlm. *Penyata Rasmi Perbahathan Parlimen Dewan Ra’ayat Yang Kedua, Penggal Kelima*. Jilid V. No. 14. Kuala Lumpur: Government Press.
- Malaysia. Parlimen Malaysia, 20 Ogos 1963. *Official Report, Parliamentary Debates Dewan Ra’ayat (House of Representatives) Parlimen Kedua Belas, Penggal Kelima*. Jilid V. No. 13. Kuala Lumpur: Government Press.
- “Memorandum of Agreement between Charles Lee Moses of the First Part and Joseph. W. Torrey and Thomas B. Harris, the Associate and Successor of the Second Part (C. O.

- 874/4), 9 September 1865. (Mikrofilem). Kuala Lumpur: Arkib Negara Malaysia.
- Mohd. Yusof Kasim dan Mohd. Shukri Noor, 2002. "Sabah dan Sarawak dalam Konteks Kawasan Pertumbuhan Asean Timur (EAGA)" dlm. *Sabah dan Sarawak dalam Arus Globalisasi*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Muhidin Yusin, 1990. *Islam di Sabah*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nik Anuar Nik Mahmud, 2001. *Tuntutan Filipina ke atas Sabah*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- t.n., 21 July 1962. *Cobbold Commission Report*. Jesselton: Colony of North Borneo.
- t.n., 2012. "Malaysia Philippine Official Talks on The Philippine Claim to Sabah in Bangkok" (2012/0009223) (Disimpan di Arkib Negara Malaysia).
- t.n., t.th. "Perhimpunan Menentang Marcos". SUK N. S. (Negeri Sembilan) Bil. 3674 (Disimpan di Arkib Negara Malaysia).
- t.n., 2011. "Tuntutan Waris Sultan Sulu terhadap Sabah 1878–1963" (2011/0009857) (Disimpan di Arkib Negara Malaysia).
- t.n. "Sabah tetap kita punya" dlm. *Utusan Malaysia Online*, 10 Mac 2013.
- Warren, J. F., 1987. *The Sulu Zone 1768–1898: The Dynamics of External Trade, Slavery and Ethnicity in the Transformation of a Southeast Asian Maritime State*. Singapura: Singapore University Press.
- Warren, J. F., 1998. *The Sulu Zone: The World Capitalist Economy and Historical Imagination*. Amsterdam: VU University Press.